

Анатолий ВЕРАБЕЙ

Жыццёвы і творчы шлях паэта і перакладчыка Уладзіміра Хадзкі

Уладзімір Хадзкі з’яўляецца адным з яркіх і самабытных беларускіх паэтаў. Гэта найперш глыбокі лірык і адначасова мастак выразнага грамадзянскага тэмпераменту. Сучаснікі за майстэрства называлі яго Уладзімірам III – пасля Уладзіміра Дубоўкі і Уладзіміра Жылкі.

Ён пісаў: “З сяброў сваіх я самы сціплы лірык”. Хацеў, каб уся яго паэзія была прасякнута “пачуццём паэта, думкай грамадзяніна”. І такія выказванні добра выяўлялі сутнасць ягонай творчасці.

Так, на пачатку творчага шляху ў нізцы “Беларусь” (1926) ён, зачараваны красой беларускага краявіду, пранікнена і ўзрушана прамаўляў:

Не, не веру, брат, я, каб была прыгажэй
Па пякноце сваёй Швейцарыя!..

Велічна і ўрачыста прагучаў і верш “Радзіме” (1935), створаны ў перыяд творчага росквіту паэта. У ім ён славіць магутнасць сваёй радзімы, яе багацце, веліч і характэрнасць.

Уладзімір Марцінавіч Хадзкі нарадзіўся 21 снежня 1904 г. (па новым стылі 3 студзеня 1905 г.) у вёсцы Цітва Ігуменскага павета Мінскай губерні (зараз Пухавіцкі раён) у беднай сялянскай сям’і. У часы ўзнаўлення беларускай дзяржаўнасці два гады парабкаваў. Быў сакратаром Дудзіцкага сельсавета. У 1922 г. паступіў на агульнаадукацыйныя курсы ў Мінску. Пачаў пісаць вершы. Працаваў настаўнікам у пачатковай школе ў вёсцы Асака Дудзіцкага сельсавета, кіраваў літаратурным гуртком у Дудзічах, быў сакратаром Дудзіцкага сельсавета. 25–26 лістапада 1925 г. удзельнічаў у з’ездзе “Маладняка”. Служыў у Чырвонай Арміі ў горадзе Навазыбкаве, што на Браншчыне (1926–1927). Потым жыў у Мінску. Хацеў паступіць у БДУ, але не хапіла падрыхтоўкі. У канцы 20-х – на пачатку 30-х гадоў працаваў сакратаром часопіса “Польмя”.

Жыў на вуліцы Валадарскага, д. 11, кв. 9; на вуліцы Шпітальнай (цяпер Фрунзе, з М. Хведаровічам), калі ажаніўся ў 1934 г. – у доме, што месціўся насупраць Мастацкага музея, у двары Міністэрства чыгуначнага транспарту, на рагу вуліц Леніна–Кірава; на Могілкавай, д. 12 (цяпер Смалячкова) каля Вайсковых могілак; на вуліцы Даўгабродскай, д. 25, кв. 41 (цяпер Казлова). 26.11.1936 г. арыштаваны, 5.10.1937 г. асуджаны на 10 гадоў пазбаўлення

волі. Пакаранне адбываў у Іванаўскім і Марыінскім лагерах. Паводле энцыклапедычных звестак, загінуў 12.05.1940 г. на будоўлі чыгункі каля Улан-Удэ. Рэабілітаваны ў 1954 г. У вайну былі растраляны яго адзіны сын і жонка.

Друкавацца пачаў з 1926 г. Выдаў тры кнігі паэзіі – “Суніцы” (1926), “Выбраныя вершы” (1932), “Радасны будзень” (1935).

Вершы, што склалі першы зборнік “Суніцы”, былі маладнякоўскімі. Яны прасякнуты моцнай любоўю да роднай зямлі і яе прыроды, гучалі радасна і бадзёра, раскрывалі інтымныя перажыванні. Як і многія яго літаратурныя паплечнікі, У. Хадыка звяртаўся да падзей нядаўняга мінулага, закранаў надзённую і асабліва актуальную ў той час антырэлігійную тэму. Ужо на самым пачатку ягоная лірыка вызначалася дасканалай рытмічнай арганізаванасцю, страфічнай разнастайнасцю і вобразным багаццем, вызначалася імажынісцкай вобразнасцю, што адзначыў М. Гарэцкі ў сваім артыкуле “«Маладняк» за пяць гадоў 1923–1928”.

Разам з тым паэзія У. Хадыкі ўвабрала многія супярэчлівыя рысы “Маладняка”. У ягонай паэзіі ўжо напачатку была ўскладненая, невыразная і нават цьмяная метафарычнасць: “жыццём п’яная думак каса”, “маіх дзён ён кудравіць галопы”, “бульбянай песняй скача ў кашалі”. Часам ён злоўжываў неалагізмамі і дыялектызмамі, хоць, праўда, многія з іх ўзбагачалі паэтыку і мову ягоных твораў: “песніць”, “злачаецца”, “шпаркабег”, “тхлё” і іншыя. Такія з’явы былі натуральнымі для тагачаснай беларускай паэзіі, якая развівалася паўнакроўна.

Адзначым, што У. Хадыка адзін з першых у беларускай паэзіі пачаў вызваляцца ў другой палове 20-х гадоў ад бурапеннасці, віхрыстасці. Паэта не мог ужо задаволіць ранейшы “юнацкі наш галоп” (верш “Хлопцы, дуй!”). Ён шукаў новыя сродкі для раскрыцця ўласных думак і перажыванняў, для эстэтычнага асвавання рэчаіснасці.

Пра якасныя змены ў паэзіі У. Хадыкі сведчаць такія яго лепшыя творы, напісаныя ў 1927–1928 гады, як “Штандар чырвоны, штандар чырвоны”, “Вецер лётае, вецер гойсае”, “Снапок аўса”, “Гарманіст”.

Прываблівае сваёй цнатлівасцю, пяшчотай, далікатнасцю, часцінёй пачуццяў і аскетычнасцю ў духу свайго часу салдат у вершы “Штандар чырвоны, штандар чырвоны”, які прамаўляў:

Паклон з дарогі, паклон з далёкай
Чужым і блізкім – паклон, паклон...

Да зараніцы залатавокай
Іду ў прывабны, іду ў паклон.

Для нашай песні я лад прыдбаю –
Жыццём праслухай, душой адчуй...
Мая дзяўчынка, мая любая,
Мяне, салдата, ты не цалуй.

Светлым лірычным пачуццём і гарэзлівасцю напоўнены верш “Снапок аўса”, дзе юнак, якога маці папрасіла нажаць для цялят асакі, трапляе туды, дзе “жалі ў поўдзень дзяўчаты недажатыя аўсы”. Характэрна, што лірычны герой паэзіі У. Хадыкі жыве ў цесным узаемадзеянні з прыродай, якая шмат у чым прадвызначае яго душэўны стан. У заключных радках гэтага верша юнак, які прынёс дамоў снапок аўса, уяўляе, што “па дарозе невядомай беглі кветкі і раса”. Яны беглі, ляцелі на крылах яго радаснага пачуцця і душэўнай узрушанасці.

Пафасам абнаўлення, радасцю ўспрыняцця жыцця прасякнуты верш “Гарманіст”. У ім прыкметна ўзбагацілася мастацкая палітра паэта, раскрыліся тыя зрухі, якія адбыліся ў свядомасці людзей. Паэт самабытна і непаўторна перадаў агульную весялосць, з выпадку вясковых вячорак, паказаў незвычайную гармонію і суладнасць, што пануюць у сэрцах людзей і прыродзе.

Уладзімір Хадыка напружана і пакутліва шукаў адказы на многія пытанні. Як і ў кожнага таленавітага і сумленнага паэта, шлях да ісціны быў складаны і няпросты. Аднак паэт заўсёды быў шчыры ў выяўленні сваіх думак і пачуццяў, у адносінах да жыцця.

У канцы 20-х гадоў у ягонай лірыцы ўзмацніліся журботныя, элегічныя матывы. Прыгадаем, што ў той час падобныя змены назіраліся і ў асобных вершах П. Труса, Т. Кляшторнага, Я. Пушчы, А. Дудара. Абумоўлены яны былі ў пэўнай ступені адрывам паэтаў ад роднай сялянскай глебы, іхнімі імкненнямі асвоіць новую рэчаіснасць, пашырыць выяўленчыя магчымасці мастацкага слова. Як і С. Ясенін, У. Хадыка часта ў сваіх вершах супрацьпастаўляў мілыя і чароўныя вобразы вясковага жыцця новаму, невядомаму і таямнічаму гораду. У адным з іх ён са шкадаваннем успамінаў сяло, шум жытнёвых каласоў, перажываў, што “заціснуты ў мурах”, больш не пачуе песень вясны, не адчуе прыгажосці зімы, не паедзе на начлег “з такімі добрымі хлапцамі”. Праўда, ужо на пачатку 30-х гадоў напіша: “Агнём

жыцця я слаўлю шумны горад”. Прызнаецца, што “запахлі сцены свежай
цэглай мне, як некалі ў жніво снапамі пахла”.

Паэзія У. Хадыкі на мяжы 20–30-х гадоў перажывала складаныя
працэсы. У гэты час у ягонай творчасці з’явіліся вершы рытарычныя,
бязвобразныя, пазбаўленыя лірызму. Былі ў іх таксама і цьмянасць,
зашыфраванасць і невыразнасць паэтычнай думкі, што давала тагачаснай
вульгарна-сацыялагічнай крытыцы багаты матэрыял для нападак на паэта.

Несумненна, аднак і тое, што і ў гэты час ім быў створаны шэраг
цікавых твораў, як, напрыклад, цудоўная лірычная мініяцюра “Гудуць
слупы”, шчымлівая і тужлівая, глыбокая па сваім змесце і пачуцці лірычная
споведзь:

Гудуць слупы. На небе жменька зорак.
Калыша вецер над ракой вярбу.
Бывае мне кавалак хлеба горак
І мулкія пакункі на гарбу.
.....
Адходжу я за родны панадворак,
Пад шум бяроз, пад спеў гуллівых бур...
...Гудуць слупы. На небе жменька зорак.
Калыша вецер над ракой вярбу.

Аднак і ў канцы 20-х – пачатку 30-х гадоў У. Хадыка знаходзіўся ў
няспынным пошуку. У гэты час ён піша: “Я сам сабе раблюся прыкрым з
крутым трамплінам таямніц”. Ён марыць “пра шчырасць слоў, пра новы
свет”, прызнаецца, што яму “не па сэрцу – трафарэт”.

Карэнныя перамены ў свядомасці людзей, асабліва ў жыхароў вёскі,
звязаныя з калектывізацыяй, выклікалі значныя зрухі і ў тагачаснай
літаратуры. Само жыццё вымагала асэнсавання тых перамен. Паэт рабіў гэта,
але ў спецыфічнай мастацкай форме. Балючым, складаным і няпростым быў
у свядомасці шматмільённай сялянскай масы пералом, выкліканы
калектывізацыяй. Няпростым быў ён і ў творчасці выхадца з вёскі, а таксама
такога патрабавальнага і ўдумлівага мастака, як У. Хадыка.

У 1931 г. паэт стварыў нізку “На ўзвях дзён”, у якой вызначыліся
некаторыя прыкметы яго тагачаснай лірыкі. Лірычнага героя нізкі спакушала
жаданне “мець свой сад і дом” і “прымець з парсцёнкам залатым князеўну
дзён маіх”. Аднак ён не трапляе ў чароўны сад. І князеўна, і сад, і дом
існуюць толькі ў ягоных марах: “Нідзе князеўны не спаткаў, і сад і дом мой

нік”. Лірычны герой не бяжыць ад жыцця, ад людзей, іх паўсядзённых радасцей і трывог. Паэт піша:

Крывёю лірыку пішу,
Каб вечно з краем быць.

І гэта было важным для паэта. Праз уласныя пакуты і супярэчлівыя мастацкія пошукі ён набліжаўся да той прастаты, якая стала характэрнай адзнакай яго лепшых твораў сярэдзіны 30-х гадоў.

Творчы шлях У. Хадыкі, які працягваўся ўсяго дзесяць гадоў, сёння ў цэлым нам уяўляецца прамой узыходзячай лініяй. Наперакор патрабаванням вульгарна-сацыялагічнай крытыкі, якая заахвочвала эмацыянальную аднабаковасць, паэт не выказваў у сваіх творах асаблівай прыхільнасці да голай публіцыстыкі. Паэт не столькі дэклараваў у форме трыбунных лозунгаў і заклікаў сваю сувязь з часам, колькі імкнуўся глыбей пранікнуць у грамадскія працэсы і ў душу чалавека.

Акрамя таго, гэта можа быць прадметам асобнай гаворкі, ён напружана шукаў свой уласны паэтычны стыль на скрыжаванні розных паэтычных традыцый (С. Ясенін, А. Блок, М. Асееў, Б. Пастарнак).

Паэт самаахвярна і аддана служыў мастацкаму слову:

Нервамi ўпрагуся,
Слова з сэрца выкіну,
Калі вызнаць мусяць
Таннае піліканне.

Сучаснікі У. Хадыкі ўспамінаюць, што з асаблівай цеплынёй і павагай адносіўся да яго Янка Купала, які нават напісаў у 1934 годзе эпіграму “Валодзю Хадыку”:

Хадыку хадыкае,
Дыбае,
Сто вершаў задумністых
Выбаіў

Мой мілы, мой добры Валодзя!
Па-мойму, во гэтак здаецца:
“Задумністых” можа ўжо годзе,
А болей – ад сэрца, ад сэрца...

Народны паэт любіў паэзію У. Хадыкі. Бачыў у ім сапраўднага паэта, турбаваўся за якасць ягоных твораў, лагодна пакпіў над недахопамі ягонай лірыкі.

Уладзімір Хадыка напісаў адказ на эпіграму Янкі Купалы пад назвай “Ад сэрца”, дзе, пераймаючы стыль купалаўскага верша “Я не паэта”, самакрытычна ацэньваючы сваю паэзію (“Задумністых” вершаў я збаяў за свой век ці многа, ці мала”), прызнаваўся:

Я рад зразумелым быць свету,
Дзе даль ледзяная адтала...
А што не ўдалося дагэтуль, –
Прабачце мне, Янка Купала.

Паэт сказаў таксама аб тым, што ў той час ён дбаў і аб лепшых вершах.

Вядома, і ў вершах У. Хадыкі сярэдзіны 30-х гадоў, як і ў ранейшых, сустракалася іншы раз стылявая неўладкаванасць, выяўлялася празмерная прыхільнасць паэта да дыялектызмаў тыпу “аплатак”, “кунега”, “наўда”, да прэтэнцыёзных слоў “квінтата”, “прэлюдыя”, “фарпост”, “рэдут”. Часам у вершах сустракаліся агульныя і невыразныя думкі. Аднак сёння, калі мы згадваем паэзію У. Хадыкі, то прыходзім да высновы, што эмацыянальная ўзрушанасць, мастацкая прастата і задушэўнасць, характэрныя для лепшых твораў савецкай паэзіі 30-х гадоў, дасканалы ўвасобіліся ў ягонай лірыцы 1934–1936 гадоў, у паэтычных нізках “За строем дат і рубрык”, “Вершы краіне”, “Песні з поўдня”, у вершах “Пры святле тваіх усмешак”, “Я люблю” і іншых.

Лірык па таленту паэтычнага светаадчування, У. Хадыка з асаблівай сілай раскрыўся ў “Песнях з поўдня”. Гэты твор вызначаецца смеласцю паэтычнай вобразнасці і рытміка-інтанацыйным багаццем. Гучыць ён лёгка, свабодна і натуральна. У ім выразна раскрылася арганічнае адзінства грамадскіх матываў і інтымных перажыванняў. Характэрна, што паняцці “каханая” і “радзіма”, як у гэтым творы, так і ўвогуле ў сваёй лірыцы, паэт ставіць побач. Характэрныя рысы твора выявіліся ў наступных радках:

Даруй за слова грубае,
Прабач за крыўды круг,
Адзіная і любая,
Мой свет, мой мудры друг.
.....
Бялелі грэбні хваль на ўздыме,

Як стада лебядзінае.
Я пеў тваё святое імя,
І на зямлі-адзінае.

У лютым 1936 г. у Мінску адбыўся чарговы трэці пленум праўлення Саюза пісьменнікаў СССР, прысвечаны паэзіі. На ім выступілі М. Рыльскі, С. Чыкавані, А. Суркоў, Б. Ясенскі і іншыя вядомыя паэты. Даклады пра беларускую паэзію зрабілі М. Клімковіч і А. Александровіч. Характэрна, што дакладчыкі, гаворачы пра дасягненні беларускай савецкай паэзіі, не ўспаміналі У. Хадыку, але там, дзе ішла гаворка пра недахопы, яны крытыкавалі мову і змест ягоных твораў. Затое якой значнай падтрымкай было для паэта выступленне на гэтай прадстаўнічай нарадзе М. Асеева, які, разглядаючы набыткі савецкай паэзіі, выказаў захапленне паэзіяй У. Хадыкі. Рускі паэт зазначыў: “Калі я чытаю верш Уладзіміра Хадыкі “Пры святле тваіх усмешак”, я чую, у ім гучаць нейкія магчымасці абнаўлення маёй мовы новымі паэтычнымі сродкамі”. М. Асееў станоўча адазваўся пра “пошук слова-адкрыцця” (“откровения”) у У. Хадыкі, пра яго “сіняй крэйдаі напісаных маланкі”.

Сапраўды, У. Хадыка выкарыстоўваў яркія і каларытныя метафары, але паэтычнае выказванне не страчвала пры гэтым шчырасці і натуральнасці. З трапяткім пачуццём ён пісаў у нізцы “Пры святле тваіх усмешак” пра інтымнае пачуццё, перадаваў яго самыя тонкія адценні, знаходзіў, здаецца, адзіна магчымыя словы і вобразы, умеў стварыць стройную і гарманічную рытмічную структуру, пранікнуць у глыбіні чалавечай душы:

Мы з табой усё роўна ходзім.
З сэрцам чыстым, –
Ты – ў квятлівым карагодзе,
Я – ў агністым.

Мы ідзем адной дарогай –
Сонца людзі.
Шмат нам радасці і многа
Думак будзе.

Будзе песня залатая,
Будуць стрэчы...
Добры дзень, мая любая!

Добры вечар!..

Паэт вітаў светлы і радасны будзень абноўленай зямлі, славіў яе будучыню. Ён любіў жыццё і людзей.

Уладзімір Хадыка вядомы таксама як перакладчык. У яго перакладах загучалі на беларускай мове такія творы, як “Песня пра Буравесніка”, “Мяшчане”, “На дне”, “Чалавек”, “Дачнікі”, “Дзеці сонца”, “Варвары” і іншыя творы Максіма Горкага, што склалі пяты і шосты тамы (1935) ягонага Збору твораў на беларускай мове, раман К. Гарбунова “Ледалом” (1933), кніга выбраных твораў У. Бахмецьева “Людзі і рэчы” (1934), раман М. Шолахава “Ціхі Дон” і творы іншых аўтараў. У 1935–1936 гг. у Маскве рыхтаваўся зборнік выбраных вершаў Уладзіміра Хадыкі на рускай мове, які не выйшаў з друку.

Творчая спадчына У. Хадыкі стала значным набыткам айчынай культуры. Многія яго творы засталіся ў актыве беларускай паэзіі.

Літаратура:

1. Бечык, В. Глядзеў праз сэрца час... / В. Бечык // Свет жывы і блізкі : літ.-крыт. арт. / Варлен Бечык. – Мінск, 1974. – С. 47–61.
2. Бярозкін, Р. Уладзімір Хадыка / Р. Бярозкін // Постаці : арт. пра паэтаў / Рыгор Бярозкін. – Мінск, 1971. – С. 128–164.
3. Верабей, А. Уладзімір Хадыка (1905–1940) / А. Верабей // Гісторыя беларускай літаратуры XX стагоддзя : у 4 т. / НАН Беларусі, Аддз. гуманіт. навук і мастацтваў, Ін-т літаратуры імя Я. Купалы. – Мінск, 2003. – Т. 4., кн. 2 : 1986–2000. – С. 208–223.
4. Верабей, А. Уладзімір Хадыка / А. Верабей // Беларускія пісьменнікі і літаратурны працэс 20–30-х гадоў / АН БССР, Ін-т літ. імя Я. Купалы. – Мінск, 1985. – С. 138–167.
5. Клішэвіч, У. Памяці паэта Уладзіміра Хадыкі / У. Клішэвіч // На суд гісторыі : успаміны, дыялогі / [уклад. Б. І. Сачанкі ; тэксталагіч. падрыхт. С. Б. Сачанка]. – Мінск, 1994. – С. 173–175.
6. Хведаровіч, М. Уладзімір Хадыка / М. Хведаровіч // Незабывунае : [нарысы] / М. Хведаровіч. – Мінск, 1976. – С. 44–62.
7. Шушкевіч, С. Уладзімір Хадыка / С. Шушкевіч // Выбраныя творы : у 2 т. / Станіслаў Шушкевіч ; [рэд. П. Ф. Прыходзька]. – Мінск, 1978. – Т. 2. – С. 258–278.